

*Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,
Cilt:26, Sayı:1, Yıl:2011, ss.113-138.*

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler

Zühal CANKORKMAZ¹

Özet

Yeni dünya düzeni, küreselleşme politikası ile ekonomik aktörlerin çeşitliliğinde ve yapısında büyük değişiklik yaratmıştır. Ülkeler küresel rekabet ortamında ayakta kalabilmek için ekonomik ve politik anlamda değişmek, yeni yatırımlarla dikkatleri üzerlerine çekmek zorundadır.

Küreselleşmede, bölgesel kalkınma büyük önem taşır. Bölgesel kalkınma içinde yeni ekonomik aktörlere ihtiyaç vardır. Bu aktörlerin bir bölümü bölgesel yapılanmalar ve bu yapılanmaların içindeki Bölgesel Kalkınma Ajansları’dır (BKA). Bu ajanslara yüklenen temel rol, bölgesel kalkınmaya yol gösterip, bölge ekonomisine canlılık getirmektir. Bu ajanslar bölgelerde kalkınmanın itici gücü konumundadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kalkınma, Bölgesel kalkınma, Ajans.

JEL Kodları: O10, O18

Regional Development Agencies in Turkey and Critics of These Agents

Abstract

New order of the world caused a dramatic change in the variety and in the composition of economic actors by globalisation politics. Countries have to take attention through new investments and have to change economically and politically in order to keep themselves in the competitive global environment.

In globalisation, regional development and competition are very significant. New economic actors are needed in regional development as well. Some of these new actors are regional institutions, and Regional Development Agencies (RDA) in these institutions. The main role that is imposed to these agencies are to guide the regional development and revive the regional economy. These agencies are in a position that is motivating development in these regions

Key Words: Globalisation, Development, Regional development, Agency.

¹ Öğr.Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, BESYO, Spor Yöneticiliği Bölümü, Sivas.
zcankorkmaz@cumhuriyet.edu.tr

Giriş

Sanayi devriminden bu yana ekonomik büyüme tüm ülkelerde ön plandadır. Dün olduğu gibi bu gün de ülkeler gelişen ve değişen ekonomik politikalara uyum sağlamak, ayakta kalabilmek için ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak isterler. İktisadın temel çıkış noktası olan kıt kaynakların en rasyonel şekilde kullanılmasını sağlamak, ülkelerin ekonomik gelişimlerine katkıda bulunacak politikalar uygulayarak, genel ekonomik hedeflere ulaşmak, büyümeyi ve bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek her zaman bir zorunluluk olmuştur.

1980 sonrası yeni dünya düzeni, mekanın algılanma biçimini değiştirmiş ve bu yeni mekansal kurgu içinde yerel kalkınma önem kazanırken, yerel odakların küresel sisteme eklemlenmesinde “bölgesel” ölçeğin önemi yeniden keşfedilmiştir (Ünsal, 2002: 61). Geleneksel bölge anlayışı zamanla terk edilmiş, yeni bölge paradigmaları dikkat çeker olmuştur.

Geleneksel bölge anlayışında bölgesel dengesizlikler ve bu dengesizliklerin giderilmesi için üretilecek politikalar ve yapılacak çalışmaların kapsamı, ulusal sınırlar ve kaynaklar dahilinde değerlendirilir. Yani, bölge uluslararası konumuna bağlı olarak değerlendirilmeyip ulus içerisindeki coğrafik ağlar ve mekansal süreklilik ekseninde, ulusal sınırlar ve planlar bağlamında değerlendirilir. Kalkınmada öncelikli yöreler ve politikalar gibi (DPT, 2000a: 5).

Yeni bölge paradigması ise, temel yaklaşımları dinamikleri ve bölgesel kalkınma araç ve yöntemleri ekseninde geleneksel anlayıştan farklılaşmıştır. Bu anlayışta ulusal kalkınma çabaları, yerini bölgeye dayalı kalkınma uygulamalarına bırakmıştır (Aksoy, 2002: 14). Bu anlayışta bölgenin yükselişi ekonomik bir gerçek olarak görülmektedir. Bu yönelim üretimin teknoloji ve organizasyon boyutlarında yaşanan dönüşümün sonucudur. Bölgesel entegrasyonların oluşturduğu ekonomik güç ve oluşan ağ ekonomileri yeni bölgecilik anlayışının temellerini oluşturmaktadır (Lovering, 1998: 6).

Yeni bölge anlayışıyla birlikte, bölgesel ölçeğin keşfedilmesinde Ulusal Yenilik Sistemi (UYS) yaklaşımının önemi büyüktür. Bu yaklaşım (Freeman, 1987 ve 1988; Lundvall, 1988 ve 1992; Nelson, 1988 ve Nelson ve Rosenberg, 1993) bir ulus devletin sınırları içinde yer alan kurumların, etkileşimler yoluyla teknolojik gelişme sürecini destekleyen rolünü vurgulamaktadır (Lenger, 2006: 141).

Bu kurumlar; firmalar, araştırma laboratuvarları, üniversite ve düzenleyici rolü bulunan kamu kurum-kuruluşları ve yasal altyapı olarak sıralanabilir. Cooke vd. (1997) sistemdeki etkileşimlerin çoğunun ulusal değil, bölgesel düzeyde gerçekleştiğini, teknolojik değişmeye ulusal düzeydeki sistemik bir yaklaşımın, yetersiz kalacağını ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle, Bölgesel Yenilik Sistemi (BYS), konunun çözülmesi için daha doğru bir yaklaşım gibi görünmektedir (Cooke, 2004; Akt: Lenger, 2006: 141).

Avrupa Birliği (AB) oluşumu sonrasında da, ülkeler içinde belirgin “bölgeler” en önemli birim olarak ortaya çıkmıştır. Genel politik eğilim ise bölgelerin ekonomik gelişme politikaları açısından gittikçe özerkleşmesi ve yabancı yatırımcıları bölgelerine çekmek amacıyla sağlıklı bir bölgelerarası kalkınma yarışına katılmaları doğrultusundadır. Bir bölgenin gelişmesinin diğer bölgelerle rekabete girmesiyle mümkün olabileceği düşüncesine dayanan bu anlayış gereği, dünya genelindeki bütün bölgeler kendi kalkınma örgütlerini kurmuştur (DPT, 2000b: 10).

Türkiye, AB’ye giriş süreciyle birlikte, uygulamakta olduğu teşvik sistemi üzerine oturan bölgesel gelişme politikalarını terk ederek, yeni bir uygulama içine girmiştir. AB’nin bütün aday ülkelere benimsettiği bu yeni yaklaşım, sermaye, özel sektör ve bölgesel rekabeti ön planda tutmaktadır. Bu yeni yaklaşımın temel kurumu da Bölgesel Kalkınma Ajansları’dır (BKA). Bölgesel gelişme farklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan BKA’ların ana amacı; hizmetlerle bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgesel yatırımları artırmak, bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamaktır (Berber ve Çelepçi, 2005: 149).

Bu çalışmada, küreselleşme ve bölgesel kalkınmada, önemli ve etkin bir araç olarak kullanılan ve kuruluş aşamasından bu yana, siyasiler ve ekonomistler arasında bölgesel dengesizliği gidermesi konusunda fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasına sebep olan BKA’lar incelenmiştir. BKA’ların kapsamı, yapısı, fonu hakkında bilgi verilip Dünya, AB ve Türkiye’deki BKA’lar araştırılarak, bu ajansların uygulamada ne gibi problemlerle karşılaştığı ve başarısızlıklarının neler olduğu üzerinde durulmuş, konuya eleştirel bir bakış açısıyla, Türkiye için çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

1. Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma Kuramı

Kalkınma ile ilgili tartışmalar “neden fakir ülkeler fakirken zengin ülkeler zengindir?”, “neden fakir ülkeler, hayat standardı gelişiminde zengin ülkelerin gerisinde kalıyor?”, “fakir ülkeler nasıl daha zenginleşebilir?” gibi basit sorulara

bağlanır. Bu bakımdan kalkınmanın önemli bir boyutu ekonomik büyümeye, daha kesin ifade etmek gerekirse, kişi başına düşen milli hasıladaki büyümeye göndermede bulunur (Szirmai, 2005: 6).

Ekonomik büyüme olarak algılanan kalkınma, niceliksel bir konsepttir. Yine de kendimizi ekonomik boyuta kısıtlasak da ekonomik kalkınmanın da ekonomik büyümeden daha ötesi olduğu açıktır. Ekonomik kalkınma, üretim ve istihdam yapısındaki niceliksel değişmelerin eşlik ettiği bir ekonomik büyümeyi ima eder (Kuznets, 1966: 8).

Kalkınma süreci, çağdaş dünyada iki yönden ele alınabilir. Zenginlerin servetleri kadar fakirlerin servetlerine, yoksullara olduğu kadar varlıklılarla ağırlık vererek her toplumda değişik gruptaki gelişme açısından karakterize edilebilir. Bu perspektif özellikle fakirlerin her toplumda geçinmesini esas alan bir bakış açısı sunar (Anand ve Sen, 1997: 3).

Kalkınma; kişi başına düşen milli gelirin reel, devamlı ve dengeli olarak artmasıdır (Karaduman, 1992: 16). Gelişmenin sağladığı nimetlerden bütün halkın yararlanacağı bir ortam doğuran, bünyesel bir değişmedir (Demirci ve Arıkan, 1998: 343). Üretim ve kişi başına düşen milli gelirin artırılması, ekonomik ve sosyokültürel yapının değiştirilmesi ve yenileştirilmesidir (Türk, 1970: 55).

Ekonomik kalkınma, yerel iş imkanları ortaya çıkararak istihdam yaratmak, yöre halkını üretime yöneltmek, yerel bazda kişi başına düşen milli geliri artırmak gibi yerel bir boyut kazanmıştır (Beer ve Maude, 1996: 2). Merkeziyetçi, bölgeyi hazine kaynaklı sübvansiyonlarla destekleyen, kamu hizmetlerinin doğrudan bölgeye götürülmesine ve merkezi uygulamalarla istihdam yaratılmasına yönelik politikalar artık terk edilmektedir (Stöhr, 2001: 35).

Bölgeler arasındaki gelişme düzeyinin farkı, dünyada kıtalar, ülkeler; aynı ülkede bölgeler-yöreler ve bir kentin semtleri arasında açığa çıkabilir. Herhangi bir yörenin kalkınma çabasında bölge tanımının nasıl yapılacağına büyük önemi vardır (Arslan, 2005: 276).

Bölgesel planlama, bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden koordine edilmesi demektir. Bir mekanın en rasyonel biçimde düzenlenmesi ve bu düzenin gerektiği şekilde donatılmasıdır. Bunun için de, devletin elinde bulunan sulama, enerji kaynakları, ulaşım, krediler, konut yatırımları, organize sanayi teşvikleri gibi tüm araçları en iyi şekilde kullanma amacını güder. Bölge

planlamasının ana teması bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesidir (DPT, 2000: 10).

Bölgelerarası dengesizlikler 1990'lara kadar neoklasik büyüme ve dış ticaret teorisi ile açıklanırken, sonrasında bu teorilere yeni ekonomik coğrafya, içsel büyüme ve yeni dış ticaret teorileri eklenmiştir.

İçsel Büyüme Teorisi; büyümeyi sadece sermaye ve emek faktörlerine dayandıran, Neoklasik Büyüme Teorileri'nin ülkeler arasındaki büyüme farklarını açıklama yetersizliklerini gidermeye yönelik olarak ortaya çıkmıştır. İçsel Büyüme Teorisi, ülkelerin büyüme hızlarındaki farklılıkların sermaye ve emek faktörlerinden daha çok; devletin politikaları, beşeri sermaye birikimi, doğurganlık tercihi ve teknolojinin yayılması tarafından belirlendiği fikrine dayanmaktadır (Barro, 1996: 145).

1990'lardan sonra önem kazanan yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi'ne göre, iktisadi gelişmede merkezileşmiş bölgelerin satış ya da müşteriye daha iyi ulaşabilirlik açısından avantajları ortaya konmuştur (Lammers, 2002: 2).

Yeni Dış Ticaret Teorisi'ne göre, farklı bölgeler arasında ıraksama sürecinden bahsedilmektedir. Buna göre bölgelerarası ticaretin temel nedeni, ürün farklılaştırılmasıdır. Zira günümüzde rekabet, fiyattan daha çok yenilikçilikte yaşanmaktadır. Yenilikçilikle elde edilen ürün farklılaştırılması, aynı talep ve arz koşullarına sahip olsalar bile, bölgeler arasındaki ticareti geliştirmektedir (Riedel ve Untiedt, 2001: 165).

Hemen her ülkede doğal bir merkez etrafında yoğunlaşan ekonomik ve sosyal faaliyetler, bölgelerarası gelişme farklılıklarını ortaya çıkarmış ve büyük dengesizlikler yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreç, bölgelerin ekonomik etkinliklerini, nüfus dağılımını, kentlerin, çevrenin ve doğal dokunun bütünlüğünü bozmuş, kalkınmanın ekonomik, sosyal maliyetlerini yükseltmiş ve gelişmeye imkan vermeyen tıkanıklıklara yol açmıştır (Arslan, 2005: 276).

Bölgesel kalkınma politikalarıyla ekonomik birliğin güçlendirilmesi, dengeli bir kalkınma için farklılıkların azaltılması ve daha az gözetilen geri kalmış bölgelerin kalkındırılması amaçlanmıştır (Pınar ve Arıkan, 2003: 93).

Bölgesel politikaları zorlayan diğer bir neden ise, ulusal devletlerin yurtiçi üretimi korumak için yüksek miktarlarda devlet yardımı vererek kaynakların etkisiz kullanılmasına neden olmasıdır (Collie, 2000: 867).

2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Amacı

Küreselleşme, beraberinde yeni bir yönetsel anlayış ve bunu gerçekleştirmede araç olacak bir örgütlenme modeli getirmiştir. Bu yeni anlayışa uluslararası literatürde “yönetişim” adı verilmektedir. Yönetişim; bürokrasi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan, mali ve idari açıdan özerk örgütlenmelerdir (Maçkonya, 2006: 76).

Yönetişim, toplumsal-politik bir sistemde ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzendir (Bozkurt vd., 1998: 274). Yönetişimde, yönetimin daha iyi yönetebilmek amacıyla yeniden yapılandırılmasına vurgu yapılmaktadır (Stoker, 1998: 18). Aynı zamanda yönetişim, birbirine bağlı olan pozisyonların ve çatışan, karşıt çıkarları olan aktörlerin oluşturduğu, farklı ağsal yapıları koordine eden bir süreçtir (Cope vd., 1997: 447).

Yönetişim, toplumdaki aktörlere ortaklar olarak bakmakta, yönetişimi toplumdaki ekonomik, siyasal ve toplumsal aktörlerin etkileşiminden doğan bir yönlendirme ve denetleme kalıbı olarak görmektedir. Bu nedenle yönetişim değişik aktörlerin etkileşiminin ortaya çıkardığı bir süreçtir (Tekeli, 1996: 52). Yönetişimin getirdiği araçlardan biri de bölgesel gelişme için küresel bir model olarak geliştirilen BKA’dır (Maçkonya, 2006: 76).

BKA’lar, ABD ve Birleşik Krallık gibi Anglo-Sakson ülkelerde yönetişim anlayışına örnek olacak şekilde yarı özerk ve özel sektörlerle birlikte kurulmuşlardır. Japonya ve Fransa gibi ülkelerde ise GAP idaresi benzeri yapılanmalar, bürokrasinin ve kamu kuruluşunun egemen olduğu, sorunlu bölgelerle ilgili olarak sadece ekonomik kriterlerin değil, sosyal kriterler ve işsizlikle ilgili sorunların da dikkate alındığı kuruluşlardır (Çalt, 2005: 9).

BKA, merkezi ve yerel hükümetin bölgesel ekonomik kalkınmayı sağlamak üzere temel yönlendirici çalışmaları dışında, içinde bulunduğu bölgeyi temel alan, bölgesel aktörler tarafından finanse edilen kurumlardır (Halkier ve Danson, 1997: 241). BKA’lar, belirli bölgeyi kapsayacak biçimde bölgesel aktörlerin katılımı ile oluşturulan yarı-özerk yapılanmalardır (Hughes, 1998: 620).

BKA’lar, dünyada merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik imkanlarını geliştirmek amacıyla, 1930’lu yıllardan itibaren kurulmuşlardır (Avaner, 2005: 243).

Bölgesel kalkınma anlayışı, bölgede mevcut olan doğal, ekonomik, kültürel ve teknolojik kaynakların kullanılması yoluyla, yerel fırsatlardan en üst düzeyde yarar sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, yerel yönetimler, işletmeler, sivil toplum kuruluşları (STK), yerel istihdam büroları, sosyal taraflar, eğitim ve öğretim kurumları, yerel politikacılar ve finans çevreleri gibi aktörler bir arada çalışmaktadır. Bu yaklaşım, yerel ve bölgesel gelişme stratejilerinin önemli bir aracı olan “küme” oluşumunun da çekirdeğini oluşturmaktadır (DPT, 2004: 20).

Kümelere temel olarak “ekonomik faaliyetlerin coğrafi ve sektörel anlamda yoğunlaşması” olarak tanımlanabilmektedir (Schmitz, 1999: 1629). Bu yoğunlaşmanın olduğu bölgeler sadece firmaların toplanmasından oluşan bir yapı olarak değerlendirilmezler. Bunlar ayrıca; bilgi ve enformasyonun çeşitli yollarla işlendiği, kültürel sosyal değerlerin meydana getirildiği yerler olarak görülebilirler (Belussi ve Pilotti, 2002: 129). Bu anlamda genelde küçük-orta ölçekli işletmelerin oluşturduğu kümelerin içerisinde ekstra birçok aktör bulunmaktadır (Ketels vd., 2008: 5).

Bölgesel yeteneklerin ve iş yapma tarzlarının geliştirilmesi için sektörler arası kümelerin desteklenmesi ve oluşturulması önem taşımaktadır. Çünkü bazı sanayi kollarının ülkenin belirli bölgelerinde kendiliğinden veya devlet politikalarının sonucu olarak kümelenmesi ortaya sinerji çıkartacaktır (Efe, 2002: 16).

BKA’lar da bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile STK’lar arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedeflerler ve yasal bir hükme dayanarak kurulurlar (Koçberber, 2006: 37). Ajanslarının görevi, sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirlemek, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri tespit ederek bu çözümleri geliştiren projeleri desteklemektir (Kayasü vd., 2003: 7).

BKA’lar, bölgesel ve yerel yönetimlere, yatırım alanlarından işgücü yapısına, ulaşımdan altyapıya kadar çeşitli konularda bilgi sağlamakta; bölgenin pazarlanması ve imajının yenilenmesine katkı vermekte ve yeni yatırımların bölgeye getirilmesine öncülük etmektedir. Bölgedeki üniversiteler ve diğer eğitim kurumları ile yakın ilişkiler kurulması ve ortak projeler geliştirilmesi de BKA’ların görevleri arasındadır (Arslan, 2005: 280). BKA’lar bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını göz önüne alarak geliştirdikleri politikayla, bölgedeki ekonomiyi canlandırarak bölge halkının gelişmeye katılımını sağlar (Berber ve Çelepçi, 2005: 154).

BKA'ları farklı ülkelerde değişik yapılarda örgütlenseler de ulaşmayı hedefledikleri nokta birbirine yakındır. BKA'lar bölgenin yeni yatırımlarının odak noktasıdır. Bölgenin, tanıtımını yapar ve yatırımcılara ulaşım, altyapı, işgücü vb. konularda bilgi sağlayıp rehberlik eder. BKA'lar beş ana konuda faaliyet göstermektedirler. Bunlar; finansal yardım veya destek sağlanması, yeni yatırım alanlarının ortaya çıkarılması, KOBİ'lere danışmanlık yapılması, bölgenin uzun vadeli kalkınma hedeflerinin belirlenmesi ve sosyal alanlardaki gelişmelere katkı sağlanması olarak ifade edilebilir (Özer, 2008: 389).

BKA'ların daha fazla ekonomik gelişme ve bölgede yenilik oluşturma, iş etkinliğinin yatırımın ve rekabetçiliğin gelişmesini sağlama, iş görenleri destekleme, çalışma yöntemleri ile ilgili yeteneklerin gelişmesinin arttırmak gibi amaçları vardır (Wood, 1998: 39). Ayrıca sürdürülebilir bir kalkınma sürecine katkıda bulunmak amacıyla kurulmaktadır (Tucker, 2000: 34).

BKA'lar, idari ve mali özerkliğe sahip tüzel kişiliğe haiz ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir (Resmi Gazete, 2006: 206074).

3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Fon Yapısı

Bölgesel Kalkınma Ajansları, genel bütçeden ve özel fonlardan finanse edilmektedir. Devlet tarafından başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsisi söz konusudur. Ayrıca ajanslar, sanayileşmeyi desteklemeyi hedefleyen çeşitli devlet fonlarına ve bu fonların kullanımına göre proje sunarak kredi almaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 149).

Avrupa Birliği ve Dünya Bankası tarafından BKA'lara fon sağlanmaktadır. Fakat bu genel ya da düzenli bir gelir değildir. Finansman konusunda özellikle "Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu" ve "Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu" devreye girmektedir. AB'nin yapısal fonlarından biri olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete adapte olmak amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere verilirken; Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu, AB'ye katılma aday olan ülkelerin altyapı projeleri için verilmektedir. Ajanslara sağlanan mali teşviklerin büyük bir kısmı merkezi idarenin kontrolü altında verilmektedir. Mali yardımların dağıtımı genellikle idareler tarafından kontrol edilmekle birlikte, projelerin seçiminde ajanslar değişen önemde rol oynamaktadırlar (Güneser, 2005: 18).

5449 Nolu Yasa’ya göre ajansların bütçesi aşağıda belirtilen gelirlerden oluşur.

a) Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.

b) Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.

c) Faaliyet gelirleri.

d) Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir. Belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

e) Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

f) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

g) Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Ajanslar alacaklarının tahsili, taşınır ve taşınmaz malların alım satım kiralama ve devri mal ve hizmet alımları proje ve faaliyet desteği kapsamında yapılacak işlemler ve düzenlenecek kağıtlar ile ilgili olarak damga vergisi harç ve fondan yapılacak bağış ve yardımlar nedeniyle veraset ve intikal vergisinden muaftır (Resmi Gazete, 2009: 5917/37).

4. Dünya ve Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Ajansları

Yirminci yüzyılda birçok ülkede, bölgesel sorunların giderilmesi amacıyla Ekonomik Kalkınma Ajansları (EKA) kurulmuştur. Bölgesel ve yerel kalkınma kavramının gelişmesiyle birlikte, EKA deyimi yerini BKA’ya bırakmıştır (Akın ve Yıldız, 2005: 39).

Bölgesel planlama ve kalkınma anlayışı ile ilgili ilk uygulama Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Tennessee’de, 1930 yılında başlatılmıştır (Çavuşoğlu, 1992: 76).

Resmi olarak ilk kuruldukları dönem 1950’li yılları işaret etse de, BKA’nın ilk ortaya çıkışı 1929 yılında Büyük Buhrandır. Başta, sanayide gelişmiş kentler

olmak üzere, kırsal kesimi de derinden etkileyen “Büyük Buhran”, etkisini daha çok Kuzey Amerika ve Avrupa’da göstermiştir. Yarattığı toplumsal çöküntünün yanında mekansal ve sektörel anlamda da tüm dünyayı etkilemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan mekansal eşitsizlikler ve sektörel alanlardaki açmazlar, özellikle krizden etkilenen ülkelerde bölgesel programları gerekli kılmıştır. Nitekim Amerika’da 1929 ekonomik krizinden diğer bölgelere göre daha fazla etkilenen Tennessee Vadisi’nde 1933 yılında başlatılan bölgesel kalkınma programı, böyle bir gerekliliğin sonucu ve tarihte bilinen ilk BKA örneği olmuştur (Dinler, 1994: 97). Avrupa’da ise, II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkileri ve teknolojik gelişmeler sonucu bölgelerarası farklılıkların daha da belirginleşmesi üzerine gündeme gelmiştir (Çavuşoğlu, 1992: 76).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya dönük politikalar ve mekanizmalar oluşturulmuştur. Bu dönemde, gelişmekte olan ülkelerde ise sosyal ve ekonomik farklılaşmalar nedeniyle bölgesel kalkınma konusunun gündeme geldiği ülke sınırlı sayıdadır. Brezilya’da 1959’da kurulan Kuzeydoğu Bölgesi Kalkınma Ajansı (SUDENE) bu örneklerden biridir (Akin ve Yıldız, 2005: 39).

Avrupa ülkeleri, bölgesel politika olarak anlık tepki vermek üzere kurulan programlar yerine ulusal stratejilerinin parçası olan bölgesel kalkınma planları geliştirmiştir. Ayrıca yeni oluşturulan bölgesel yönetimlere ek olarak, farklı kurumlar bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalar yapmaya başlamışlardır (Maçkonya, 2006: 76).

Fransa’da Paris ve çevresinin ülkenin diğer bölgelerinden daha ileri bir gelişme düzeyine sahip olması, İtalya’da kuzey/güney farklılaşmasının tamamen iki farklı İtalya örneği oluşturacak düzeye ulaşması, İngiltere, İskoçya ve Galler’de eski sanayi bölgelerinin çökmesi sonucu yeniden yapılanmalar için BKA’lar kullanılmıştır (Akin ve Yıldız, 2005: 39).

Birleşik Krallık’da BKA’lar merkezi hükümet tarafından kurulmuş ve buradan sağlanan finansal kaynaklar ile çalışmaya başlamışlardır. Daha sonra geliştirdikleri varlıklar ile kısmen kendi kendilerini finanse edebilir hâle gelmişlerdir (Erzi, 2005: 26).

İngiltere’de BKA’ların tarihi 1960’ların başına dayanmaktadır. İlk olarak 1965 yılında İskoçya ve Adalar Kalkınma Kurulu ve Orta Galler Kalkınma şirketi kurulmuştur. 1990’larda kamu hizmetlerinin özelleştirilmesiyle ulusal politikalarda ağırlıklı olarak bölgenin önemi ortaya çıkmıştır. 1997 yılında İşçi

Partisi hükümetinin başlattığı programla İngiltere’nin dokuz bölgesinde BKA kurulmuştur (Blackman ve Ormston, 2005: 376).

İrlanda’nın Shannon Bölgesi 1950’lerde, Amerika ve Avrupa arası uzun uçuşların iniş noktasıydı. Uçuş teknolojilerinin gelişmesiyle stratejik önemini kaybeden Shannon Bölgesi’nin yeniden yapılanması için İrlanda Hükümeti 1959 yılında Shanon Serbest Havaalanı Kalkınma Şirketi’ni kurmuştur (Lenihan ve O’Callaghan, 2008: 152).

Avusturya’nın dokuz bölgesinden biri olan Stryia’da, teknolojik yatırımların artırılması, yenilikçiliğe yönelik adımlar gerçekleştirilmesi, kırsal ve kenar bölgelerin bölgelerarası ağlarla bağlanabilmesi amacıyla 1991 yılında bağımsız, yarı kamu Stryia Ekonomik Kalkınma Ajansı (SEKA) Kurulmuştur. SEKA, kümeleme ve teknoloji politikalarını yoğun bir şekilde desteklemiştir. Bunun için alt yapı hizmetleri, teknoloji parkları açmış, deneyimli yöneticileri girişimci ve potansiyel müşterileri bir araya getiren organizasyonlar oluşturmuş, uluslar arası fuar ve sergilerde ürünlerini tanıtmış, proje bazlı finansal destekler sunmuş, aktörler arasında bilgi ağları oluşturmuştur (Todtling ve Sedlacek, 1997: 44-45).

İtalya’nın 20 bölgesinden biri olan ERVET (Emilia Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı) 1974 yılında, bölgede ekonomi ve sanayi politikasını geliştirmek üzere anonim şirket olarak kurulmuştur. İşbirliği yapısına sahip olan ajansta, bölgesel hükümet, bankalar, odalar, belediyeler, zanaatkarlar birliği ortaklardandır. Şu anda ERVET, grup lideri olan kalkınma ajansı ile on adet hizmet merkezinden oluşmaktadır. Bilgi aktarımını sağlamak, mekansal kalkınma programları, yeni katılımlar sağlamak, sürdürülebilir kalkınma, AB’ye bilgi ve politik anlamda entegrasyon ve kültür sağlık alanında yenilikçilik çalışmaları ERVET Kalkınma Ajansı’nın görevleri arasındadır (Farrell ve Holten, 2004: 34).

Berlin duvarının yıkılmasının ardından Doğu Avrupa ülkelerinin pek çok bölgesinde bu ajanslar ortaya çıkmaya başlamıştır. 1990’ların başından itibaren Amerika ve gelişmekte olan diğer ülkelerde kendisini hissettirmiştir (Dario vd., 2000: 6).

Bölge ölçeğinde siyasi mekanizmaların olmadığı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda BKA fikri AB bölgesel politikalarının uygulanması amacıyla Batı Avrupa’dan ithal edildi. Söz konusu ülkelerin pek çoğunda ilk kalkınma ajansları, AB uzmanları tarafından kuruldu ve hatta finansmanı doğrudan AB tarafından sağlandı. Kalkınma ajanslarının bu şekilde kurulması

şüphesiz bazı kolaylıklar sağladı, ancak hiç beklenmedik uyum zorluklarına da yol açtı. Böylece 1990'ların başında AB üyeliğine hazırlanan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri kendi kurumsal yapılarına uymayan ve bu mevcut yapılar içinde gerektiği biçimde çalışamayan yeni ithal kurumlarla tanıştılar. Bu tanışma süreci başlangıçta kurumlar arası uyumsuzlıklara neden olsa da, ekonomik reformu ciddiyetle yöneten ülkelerde BKA, pazar ekonomisine ve demokratik karar alma mekanizmalarının etkin olduğu bir politik sisteme geçiş sürecinde yerini buldu (http 1).

1990'lı yıllarda AB'nin artan politik etkinliği ve rekabet edebilirliği arttırmaya yönelik, bölgesel kalkınma fonlarını kullanıma sunması sayesinde, BKA'ların adedi ve yetkinlikleri hızlı bir artış göstermiş ve sadece Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki BKA sayısı 150'ye ulaşmıştır. Bu dönemde Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna gibi ülkelere BKA kurmaları AB tarafından telkin edilmiş ve ajansların kuruluş aşamasında kendilerine finansman ve uzman desteği sağlanmıştır (Yılmaz vd., 2007: 158). Bu ajansları ortak bir platformda buluşturma ihtiyacıyla 1991 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) kurulmuştur. Esas görevi AB'deki BKA'lar ile dünyadaki BKA'lar arasında ortak projeler yürüterek, AB adına danışmanlık hizmeti vermek olarak tanımlanmıştır (http 2). Aynı zamanda AB fonlarının kullanımında BKA'lar temel aktör konumundadır (Özmen, 2008: 328).

5. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel dengesizlik, aynı ülkenin farklı yerlerinde görülen her türlü eşitsizlik olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli ülkeler arasında gelişme farklılıkları olduğu gibi, bir ülkenin bölgeleri arasında da coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel bakımdan da farklılıklar olabilir (Gündüz, 2006: 15).

1960'lardan bu yana Türkiye, ekonomik ve toplumsal gelişmesini, bölgesel eşitsizlikleri azaltmak, toplumsal ve ekonomik dengeyi sağlamak amacını güden "Beş Yıllık Kalkınma Planları" üzerinden yürütmüştür. Planlı ekonomiye geçişle birlikte, ülkenin çeşitli bölgelerindeki kapasiteleri canlandırmak amacıyla, ulusal ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı düşünülen farklı bölgesel planlar hazırlanmıştır. Bu planların uygulanması ve izlenmesi görevi de Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) verilmiştir (Göymen, 2005: 185).

Türkiye'de BKA kavramına yönelik ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin Türkiye'de başlatılmasındaki amaç AB'ye katılma

sürecini hızlandırmaktır. Ancak bu örneklerin çoğu proje aşamasında kalmış ya da uygulamanın başında, çıkan sorunlar sebebiyle sona ermiştir (Berber ve Çelepçi, 2005: 150).

Türkiye’de BKA’ların kurulmasında en önemli sebep hiç kuşkusuz AB’ye üyelik sürecidir. Birlik, küreselleşme ve yapısal uyum politikaları ile ilgili araç ve değişimler çerçevesinde, üye olacak ve aday olacak ülkelerde bölgesel planlamanın yeni bir anlayışla ele alınarak BKA’ların kurulmasını istemiştir. Bu çerçevede Türkiye, BKA’ları ciddi anlamda ilk kez aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında ele almıştır. AB Komisyonu’nun hazırlamış olduğu “Katılım Ortaklığı Belgesi’nde” orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında yer alan BKA’ları oluşturmak amacıyla yasal düzenleme süreci başlatılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle topluluk kurallarına uygun olarak kısa vadede istatistiksel bölge olarak bilinen NUTS sistemi 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiştir. Daha sonra da 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için BKA’ların kurulması öngörülmüştür. Bu süreçte Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun gündeme gelmiş ve kanun 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilerek, 08 Şubat 2006 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Soyak, 2005: 3).

Bu yasa çok tartışmalı olmuştur. Anayasa Mahkemesi’ne gitmiş, altıya karşı beş oy ile geçmiştir. Sonunda 26 bölgede ajanslar kurulmuş ve 1990’lı yıllarda başlamış olan AB destekli bölge projeleri BKA’lara devredilmiştir (http 3).

Türkiye’de BKA’ların ulusal düzeyde koordinasyonundan DPT sorumludur. DPT’nin BKA’lara ilişkin görevleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Hekimoğlu ve Altındeğer, 2006: 18).

- 1) Planlama, programlama ve projelendirme konularında BKA’lara rehberlik ve danışmanlık yapmak, plan ve programların uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- 2) BKA’ların kurumsal performansları ile yürütülen programların performanslarının ölçülmesine dair yöntem ve esasları belirleyerek, bunların değerlendirmesini yapmak veya yaptırmak,
- 3) Bölgesel gelişmeye yönelik iç ve dış kaynaklı fonların BKA’lara tahsisi ile bunların kullanımına ilişkin hususları belirlemek,

- 4) BKA'lar arasında işbirliğini sağlamak ve ortak proje üretimini desteklemek,
- 5) BKA'ların işlevlerini verimli bir şekilde yerine getirebilmesi için, ilgili kurum ya da kuruluşlarla merkezi düzeyde işbirliği ve koordinasyon sağlamak,
- 6) BKA'ların yıllık çalışma programlarını onaylamak,
- 7) Yönetim Kurulu tarafından seçilen ve teklif edilen BKA genel sekreterini onaylamaktır.

6. BKA'ların Sorunları ve BKA'ya Yönelik Eleştiriler

BKA'lar 2005'den bu yana siyasiler ve ekonomistler arasında fikir ayrılıklarına sebep olmuş, bölgesel dengesizlikleri giderme konusundaki endişeleri üzerine çekmiştir. Bu endişeleri ve eleştirileri aşağıdaki gibi belirtmek mümkündür.

Kuruluş amaçları arasında bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması olan Kalkınma Ajansları'nın, kendini eşitsizlikler üzerinden var eden küreselleşme sistemi içinde nasıl duracağı, bir yandan birbiriyle yarışan bölgeleri var ederken, diğer yandan bölgeler arasındaki farklılıkları nasıl eriteceği, merak konusudur (Erzi, 2005: 30).

Ülkemizin üniter bir yapıya sahip olması ve buna karşılık BKA'ların yerelleşmeyi artıracığı düşüncesi, BKA'lara karşı bir ön yargı oluşturmaktadır. Bu ön yargının temelinde merkezi devlet yapısının güçsüzleşeceği ve ülkemizin BKA'larla bölünebileceği düşüncesi yer almaktadır (Özmen, 2008: 336).

BKA'larla, yerel yönetimlere fazla yetki ve güç devri verilmekte, bu durum üniter devlet yapısının zayıflatılmasına ve parçalanmasına, eyalet sistemine ve federal devletlere; sonrasında ise küçük, zayıf ve bağımlı devletlerin oluşumuna sebep olabilir endişesi, yıllardır Türk kamuoyunda dile getirilmektedir (Berber ve Çelepçi, 2005: 154).

Küçük, etkin ve çekirdek bir teknik kadroyla çalışması öngörülen BKA'lar zamanla, sıradan bir Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) gibi, istihdam alanı olarak görülebilecektir. Bunun yanında BKA'ların, siyasi otoritenin ağırlığı yanında yerel dinamiklerin de katkısı ile hantal, siyasi müdahalelere açık, büyük ölçekli ve geniş kadrolu bir yapı haline gelme riski ortaya çıkacaktır (Gençyürek, 2006:15).

Merkezi yönetimlerin kontrollerinden farklı olarak, yarı özerk veya özerk olarak kurulan BKA’ların yönetim kurulları, kurulmuş oldukları bölgelerde bulunan yerel aktörlerin katılımı ile oluşturulmasına bağlı olarak, aktörler arasındaki çatışmalar BKA’ların yönetiminde sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Sivil toplum örgütleri sosyal programların ön plana çıkarılması noktasında baskı unsuru yaratırken, ticaret ve sanayi odaları ise firmalara ve ekonomik hayata yönelik projelerin ön planda olmasına odaklanmaktadır. Bu gibi durumlarda BKA’ların yönetiminde sorunlarla karşılaşmaktadır (Özmen, 2008: 337).

Türkiye’deki kalkınma ajansları AB bölgesel yatırım fonlarından yeterince yararlanamadığından, bölgesel dengesizliklerin kalkınma ajansları ile giderilebilmesi yakın zamanda mümkün görülmemektedir. Bu nedenle, merkezi hükümetin bölgesel dengesizlikleri giderici yatırım ve teşvik uygulamalarının devamlılığı kaçınılmazdır (Berber ve Çelepçi, 2005: 157).

BKA’ların gelirleri bulunduğu bölgenin ekonomik gelişmişliğine bağlı olacağından (özellikle vergi gelirinin farklılığı ve ticaret odalarının büyüklüğü) bölgesel dengesizliğin giderilmesi amaçlanmasına rağmen, daha az gelişmiş bölgelere daha fazla fon ayrılması gerekirken, yasa tasarısında bu açıkça belirtilmemiştir. Ayrıca yasada BKA’ların kullanacağı fonların kullanılmasına ilişkin temel ilkeler tasarıda bulunmamaktadır (Özmen, 2008: 338).

Fiziki ve sosyal avantajlara sahip bölgelerde kurulacak Kalkınma Ajansları’nın gelir, bilgi birikimi, yeterli teknik personel ve politik güç gibi birçok avantaja sahip olacakları ve oluşacak yapısal güçleri düşünüldüğünde, kuruldukları bölgelerin zamanla daha da çekici hale gelmesi kaçınılmazdır. Bunun sonucunda tıpkı kalkınmada öncelikli yöreler ve teşvik politikalarında olduğu gibi; yatırımcı, kendisine birçok kolaylık sağlanmasına rağmen dezavantajlı bölgelere gitmek istemeyecektir. Bunlar arasında dezavantajlı bölgelerde yatırım gerçekleştirecek olanların çeşitli teşvikleri de arkasına almasına rağmen, diğer bölgeler ile rekabet etmekte çok zorlanacağı açıktır (Yılmaz vd., 2007: 160).

Yerel aktörler arasında yaşanacak olan koordinasyon ve iletişim sorunları, BKA’ların işleyişinde sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Ulusal kurumlar tarafından bölgelere yönelik olarak geliştirilen ve belirlenen kalkınma planlarının, bölgesel BKA’lar tarafından hazırlanan programlarla farklılıklar içermesi bölgesel kaynakların yanlış kullanımına neden olabilmekte ve bölgesel

kalkınma hedeflenirken, bölgesel gerileme yaşanabilmektedir (Özmen, 2008: 337).

BKA ile bölgesel kalkınmaya yönelik olarak kurulmuş diğer kurumlar arasındaki görev ve yetki sorunları ortaya çıkabilir. Bu kurumların amaçları (bölgesel kalkınma) ortak olsa bile kurumlar arası güç çatışmaları yaşanabilmektedir (Özmen, 2008: 338).

5449 sayılı kanununun 10. maddesine göre, BKA'ların yönetim kurulunda sanayi odası başkanı ve ticaret odası başkanı bulunmaktadır. Ancak ziraat odasından herhangi bir temsilcinin bulunmaması büyük bir eksikliklerdir. BKA'ların halkın sosyal yapısının tarım sektörüne dayandığı bölgelerde kurulduğu düşünülürse, yönetim kurulunda herhangi bir ziraat odası temsilcisinin bulunmamasının alınan kararların uygulanmasını sekteye uğratacağı açıktır (Başak, 2006: 60).

Ülkemizde aynı ilin ilçeleri arasındaki gelişmişlik farkları giderilmemiş iken farklı illeri kapsayan ajansların bu farkı nasıl gidereceği belirsizdir (Oyan, 2006: 9).

Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin bir bölümünde de, bu ajansların ve uygulanan bölgesel rekabet politikalarının eşitlik getirmediği, aksine eşitsizliği daha da artırdığı düşünülmektedir. Örneğin Polonya'da 1990'lardan bu yana uygulanan bu türdeki politikaların eşitsizliği artırıcı sonuçlar doğurduğu (Blazycza vd., 2002: 263), diğer ülkelerde de benzer durumlar olduğu ancak, sadece olumlu örneklerin kamuoyuna yansıtılarak yanlış bilgilendirme yapıldığı da ifade edilmektedir (Tomaney ve Ward, 2000: 471).

Bu ajansların ulusal düzeyde koordinasyonunun DPT'ye verilerek merkezîyetçi bir anlayışla ele alınması, Türkiye'de BKA'ların ulusal düzeyde koordinasyonundan DPT'nin sorumlu olması eleştirilen konulardan biridir (Özsaruhan, 2005).

BKA'lara getirilen diğer eleştiriler şu şekilde sıralanabilir (Karanfil, 2006: 5).

1. Anayasal tanımlara uygun olmayan ve yerel, merkezi, özel ya da kamu idaresi niteliği taşımayan, kimliği belirsiz bir yapı oluşturulması,

2. Anayasa'ya göre yürütme organının ancak kanun ile asli olarak düzenlenmiş olan bir alanda düzenleme yetkisi kullanabileceği, bu nedenle BKA'ların kurulmasında veya kaldırılmasında Bakanlar Kurulu'na yetki verilmesinin Anayasaya aykırılık teşkil edebileceği,

3. Kamu kaynağı kullanan ve yönetiminde önemli kamu ajanlarını barındıran bir tüzel kişiliğin kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmamasında ısrar edilmesi,

4. BKA'nın Yönetim Kurulu Başkanı olan valilerin, toplanan fonları, "tarafsız kamu görevlisi" sıfatı dışına çıkararak dar bir kesime kullandırabilecek olması,

5. BKA'nın "iş takipçisi devlet" modeli yaratması ve diğer kamu kurumlarının yetki alanlarına müdahale edebilmesi,

6. BKA'da toplanacak fonların (esas olarak kamu kaynakları ve AB yardımlarının) hangi temel ilkelere, önceliklere ve sektörel teşvik politikalarına göre kullanılacağına yasada belli olmaması,

7. Merkezi bütçenin vergi gelirlerinin yüzde yarımının BKA'ya aktarılmasında "gelişmişlik derecesi" gibi ölçütlerin hangi yönde etki edeceğinin belirlenmemiş olması,

8. Kamu gücünün ve kamu kaynağının aktarıldığı bu yeni idari kademenin kamu denetimi dışında bırakılması,

9. Devlet İhale Kanunu, Kamu İhale Kanunu ve Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu hükümlerine tabi olmaması ve göstermelik bir iç denetim üzerine, dış denetim olarak da sadece bağımsız denetim kuruluşlarının yani piyasanın denetiminin öngörülmesi; Sayıştay denetiminin fiilen dışlanması,

10. Bürokrasiyi azaltma iddiasıyla yeni bürokrasiler, iller ve bölgeler arasında yeni çekişmeler, yeni idari kademeler ve denetim dışı yeni harcama birimi yaratılması,

11. Bölgesel Kalkınma Ajansları yönetim kurulları bileşiminin bir ekonomik sosyal konsey oluşumunun çok gerisinde kalması; hatta çok sayıda bölgede tarımsal etkinliklerin yoğunluğuna rağmen ne Ziraat Odası, Ticaret Borsası, ne de Ziraat Mühendisleri Odası (daha doğrusu TMMOB) temsilcisine dahi yer verilmemiş olması,

12. Tasarı ile görev süresi 2007 yılına kadar uzatılan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının kapatılmasının öngörülmesi, ancak tasarıda GAP çerçevesinde götürülen birçok hizmetin nasıl yürütüleceği konusunda bir düzenlemenin yer almaması, bölge çapında yatırımları harekete geçirecek herhangi bir kaynağın bulunmadığı durumlarda nasıl kaynak aktarılacağına açıklık getirilmemesi.

Sonuç

Türkiye'nin önünde hala çözülememiş çok önemli ekonomik sorunlar vardır. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları giderilememiş, büyük kentlerdeki plansız gelişmeler kontrol altına alınamamıştır. Kır ve kent arasındaki uçurum her geçen gün biraz daha açılmaya devam etmekte, hatta bazı kentler kırsallaşmaktadır. Bölgeler arası farklılıklar, gelir düzeyi arasındaki uçurumu da gitgide açmaktadır. Bu nedenle ulusal kalkınma planları içinde elbette bölgesel örgütlenmelere ve kurumsal yapılara ihtiyaç vardır.

Ekonomik gelişme, bölgesel ve merkezi birimler arasında dengeli bir ilerlemeyle sağlanabilir. Sosyal devlet ilkesini benimsemiş ülkelerde, milli gelirin hangi birimler tarafından kazanıldığı yanı sıra nasıl bölüştüğü de önemli bir konudur. Bölgeler arası gelir farklılıklarının en aza indirilmesi, kalkınma için olmazsa olmaz bir olgudur. Gelirin nasıl bir yapıda olduğu, toplumun hangi kesimleri tarafından üretildiği ve kimler arasında bölüştüğü iktidarın ve kalkınma planlarının önemli konusudur. BKA'lar bir kalkınma politikası olarak ekonominin içinde yerini almıştır.

Bu kurumsal yapılar ülkenin kendi iç dinamiklerini, ekonomik politikalarını, mali, siyasal ve sosyal yapısını göz önünde bulundurmaz. Ancak, bu haliyle kurulan yapılardan, olumlu sonuçlar alınabilir. Bir ülkede ya da bir bölgede uygulanıp başarıya ulaşmış bir proje, başka bir ülkenin ekonomik, sosyal ve mali yapısı içinde başarısız olabilir. Bu nedenle BKA'larca üretilen projeler, ülkenin ve bölgenin iç dinamiklerini mutlaka göz önünde bulundurmalıdır.

Kalkınma ajanslarıyla desteklenen projelerin Türkiye'nin kalkınma sorununu halledebileceği düşüncesi hala bir soru işareti niteliğindedir. BKA'larla, mevcut üretim olanaklarımızın yerel kurumların inisiyatifinde olması genel kalkınma politikamızı olumsuz bir şekilde etkileyebilir.

BKA'ların başta belirlenen amaçlarına ulaşabilmesi, kalkınma için bir yol haritası oluşturabilmesi için, ajanslarda işleri kalifiye personelin yürütmesi gerekir. Ajanslar hem yerel hem de merkezi yönetim tarafından desteklenmeli fakat bu destek tarafsız olmalıdır. Eğer BKA'larla üretilen projeler objektif olarak değerlendirilmeden, taraflı ve adam kayırmacı bir yaklaşımla desteklenirse, bölgeler arasındaki dengesizlikler giderek büyüyecek bu durum da BKA'nın kuruluş amacına ters düşecektir.

BKA'larca üretilen projeler sadece yerel değil yabancı yatırımcıların da dikkatini çekecek şekilde üretilirse, bölgesel kalkınma farklı bir ivme kazanabilir. Aynı zamanda üretilen projeler, bölgedeki ilgili tüm sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının ve halkın desteği alınarak yapılmalıdır. Ajansların yönetim kurullarında Ziraat Odası, Ticaret Borsası, Ziraat Mühendisleri Odası temsilcilerine de mutlaka yer verilmelidir.

Tüm bunların ışığında merkezi yönetim ve yerel yönetimler tarafından, BKA'larla ilgili sorunlar yeniden gözden geçirilmeli, gerekli düzenlemeler ivedilikle yapılmalı ve ekonomik kalkınma içinde, bu ajanslar önem arz eden yerlerini almalıdır.

KAYNAKÇA

Akın, S., Yıldız, F. (2005), “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türk Tarımına Etkileri”, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türk Tarım Dergisi, Ankara, Sayı: 163, s.38-44.

Aksoy, M. (2002), “ GAP Bilgi Notu” Ekonomistler Platformu Kasım 2002, s:14-18.

Anand, S., Sen, A. (1997), “Concepts Of Human Development And Poverty: A Multidimensional Perspective”. Human Development Papers, p:1-11.

Arslan, K. (2005), “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, İstanbul, Bahar, Sayı:7, s.275-294.

Avaner, T. (2005), “BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?” Der. Menaf Turan, “Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?” Ankara: Paragraf Yayınevi. s:243.

Barro, R. (1996), "Institutions and Growth: An Introductory Essay", Journal of Economic Growth, 1, p:145-148.

Başak, L. (2006), “İktisadi Kalkınma ve Kalkınma Ajansları ile Türkiye'nin Kalkınması Hususunda Yapılması Gerekenler ve Oneriler-I”, Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi, 223- Kasım 2006, s: 57-68, İstanbul.

Beer, A., Maude, A. (2002), “Local and Regional Economic Development Agencies in Australia”, Report Prepared for the Local Government Association of South Australia, Flinders University, May 2002.

Belussi, F., Pilotti L. (2002), “Knowledge Creation and Collective Learning in the Italian Local Production Systems”, Geografiska Annaler: Series B, Human Geography, Vol. 84, No. 2, p.125–139.

Berber, M., Çelpeci, E. (2005), “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu- 13-14 Ekim, s.149-157, www.metinberber.ktu.edu.tr/linler/kajans.pdf.

Blackman, T., Ormston, C. (2005), “Disscources Of Accountability: Policy Scrutiny Of an English Regional Development Agency”, *Regional Studies*,(39)3, pp.375-386.

Blazyca ve diğ. (2002), akt: Hasanoğlu, M.; Aliyev, Z., “Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Sayıştay Dergisi*, Ankara, Sayı: 60 s:263-274.

Bozkurt, Ö., Ergun, T., Sezen, S. (1998), “Kamu Yönetimi Sözlüğü”, TODAİE Yay., Ankara.

Collie, D.R., (2000), “State Aid in the European Union: The Prohibition of Subsidies in an Integrated Market”, *International Journal of Industrial Organization*, Cilt:8, s.867-84

Cooke, P., Uranga, M.G., Exterbarria, G. (1997), “Regional Innovation Systems: Institutional and Organizational Dimensions”, *Research Policy*, 26, ss. 475-491.

Cooke, P. (2004), “Regional Innovation Systems – An Evolutionary Approach”, Cooke et al. (eds.) *Regional Innovation Systems* 2nd Edition, London, Routledge.

Cope, S., Leishman F., Storie, P. (1997), “Globalization, New Public Management And The Enabling State”, *International Journal of Public Sector Management*, 10(6) , s.444-460.

Çalt, G. (2005), “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, Ziraat Mühendisleri Odası, www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/05_gokhancalt.pdf.

Çavusoglu, T. (1992), “GAP Konusunda Bir Bölgesel Kalkınma Ajansı Kurulması”, 3. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, Ankara: DPT Yayını,76-84.

Dario, G., Canzanelli, G., Dichter, G., Fugalli, I., Lazarte, A. (2000), *LocalEconomic Development Agencies: A Tool of International Cooperation for Human Development, Democratizing the Economy and Reducing Poverty* <http://www.ilo.ch/dyn/empent/docs/F1722936858/adel.pdf> (05.05.2010).

Demirci, R., Arıkan, R. (1998), *Genel Ekonomi*, Gazi Kitabevi, Ankara, s:343.

DPT, Devlet Planlama Teşkilatı, (2000), “Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)”, “Bölgesel Gelişimde Temel Araçlar ve Koordinasyon”, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara

DPT, Devlet Planlama Teşkilatı, (2000a), Kalkınmada Öncelikli Yörelere Ve Politikalar,

“Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara. s:5.

DPT, Devlet Planlama Teşkilatı, (2000b), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara. s:10.

DPT, Devlet Planlama Teşkilatı, (2004), “Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı”, Ankara. s:20.

Dinler, Z. (1994), Bölgesel İktisat, Ekin Kitabevi, Bursa, s:97.

Efe, B. (2002), “Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları Analizi”, İzmir Örneği, İZTI Ya. İzmir, s.16.

Erzi, G. (2005), “Yeni Bölgecilik Akımı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, “8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler Riskler ve Fırsatlar”, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 7-9 Kasım, s. 25-35.

Farrell H., Holten, A. (2004), “Collective Goods in the Local Economy: The Packaging Machinery Cluster in Bologna”, Colin CROUCH and Patrick LE GALES(Ed.), Changing governance of local economies: responses of European local Production systems, Oxford University Press, Oxford, pp.23-46.

Freeman, C. (1987), Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan, London, Frances Pinter.

Freeman, C. (1988), “Japan: A New Institutional System of Innovation?” Dosi, G.;Freeman, C.; Nelson, R.; Silverberg, G. and Soete, L. (eds) *Technical Change and Economic Theory*, London and New York, Pinter.

Gençyürek, L. (2006), “Kalkınma Ajansları'nın Geleceği”, http://www.alomaliye.com/agustos06/levant_gencyurek_kalkinma_ajans.htm (Erişim:13.01.2011).

Göymen, K. (2005), “Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Sabancı Üniversitesi ve İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul.

Gündüz, A.Y. (2006), Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı, Bursa. s:15.

Güneser, A. (2005), “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”, “Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir”, der: Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, 181-195.

Halkier, H., Danson, M. (1997), Regional Development Agencies In Western Europe: A Survey Of Key Characteristics And Trends, European Urban And Regional Studies, Vol.4, No, 3,s. 241-254.

Hekimoğlu, B., Altındeğer, M. (2006), “Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Samsun. s:18. <http://www.samsuntarim.gov.tr /yayim/strateji/bolge.pdf>.

Hughes, J.T.(1998). The Role of Development Agencies in Regional Policy: An Academic and Practitioner Approach, Urban Studies, Vol. 35, No. 4, s. 618-620.

Karanfil, N. (2006), “Pilot Bölgede Başarı Sağlanırsa Kalkınma Ajansları Yaygınlaşacak”, Referans Gazetesi,15.02.2006, www.referansgazetesi.com/haber.aspx

Karaduman, E. (1992), “Ekonomik Kalkınmada Finansman ve Organizasyon”, Yüksek Lisans Tezi, TODAİE, Ankara, s:16-18.

Kayasü, S., Pınarcıoğlu, M., Yaşar, S., Deres, S. (2003), “Yerel Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, s:6-18.

Ketels, C., Lindqvist G., Sövell, Ö. (2008), “Clusters and Cluster Initiatives”,Center for Strategy and Competitiveness Stockholm School of Economics, June 2008.

Koçberber, S. (2006), “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”, Sayıştay Dergisi (61), 37-55.

Kuznets, S. (1966), “Economic Growth And Structure: Selected Essays”, Heinemann, London, p:1-378.

Lammers, K. (2002), Die Osterweiterung aus raumwirtschaftlicher Perspektive-Prognosen Regionalökonomischer Theorien und Erfahrungen aus der Bisherigen Integration in Europa, HWWA Diskussionbeiträge, 195, Hamburg.

Lenger, A. (2006), “Bölgesel Yenilik Sistemleri ve Devletin Rolü: Türkiye’deki Kurumsal Yapı ve Devlet Üniversiteleri” Ege Akademik Bakış Dergisi, cilt 6/2, s:141-155.

Lenihan, H., O’Callaghan, B. A. (2008), The Governance of Network in the Shannon Region of Ireland, QUEREJETA, Mari Jose Aranguren and Cristina Iturrioz LANDART, J.R.WGLSON(Ed), Networks, Governance and Economic Development; Bridging Disciplinary Frontie,. Edward Elgar Publishing Limited, U.K, pp.152-173.

Lovering, J. (1998), “Theory Led By Policy? The İnadequacies Of ‘The New Regionalism’ In Economic Geography Illustrated From The Case Of Wales” Institutions and Governance, Cardiff University, London: 1998, s.6.

Lundvall, B. (1988),“Innovation as an Interactive Process: From User-Producer Interaction to National Systems of Innovation”, Dosi, G.; Freeman, C.; Nelson, R.; Silverberg, G. and Soete, L., *Technological Change and Economic Theory*, London and New York, Pinter.

Lundvall, B. (1992), National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning, London, Pinter.

Maçkonya, N. (2006), “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye, Konya Ticaret Odası”, Etüd Araştırma Servisi Araştırma Raporu sayı:117, Konya, s:76.

Nelson, R. (1988), “Institutions Supporting Technical Change in the United States” *Technological Change and Economic Theory*, Dosi, G.; Freeman, C.; Nelson, R.; Silverberg, G. and Soete, L., *Technological Change and Economic Theory*, London and New York, Pinter.

Nelson, R., Rosenberg, N. (1993), “Technical Innovation and National Systems”, *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*, Nelson, R. (Ed.), NewYork: Oxford University Press.

Oyan, O. (2006), “Kalkınma Ajansları Ne İşe Yarar?”, Dünya Gazetesi, 27.01. Ankara.

Özer, Y.E. (2008), “Küresel Rekabet - Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, Review of Social, Economic & Business Studies, Vol.9/10, 389-408.

Özmen, F. (2008), “AB Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta, C.13, S.3 s.327-340.

Özsaruhan, E. (2005), “Kalkınma Ajansları Bir Fırsattır, Heba Edilmemelidir”,<http://www.turkonfed.org/default.aspx?pid=35865&nid=22393>(Erişim:01.12.2011)

Pınar, A., Arıkan, İ. (2003), “Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Bağlamında Devlet Yardımları”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt:3, No:1 (Güz: 2003), s. 93-111.

Resmi Gazete, (2006), “Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında 5449 Sayılı Kanun”, 206074 Sayılı Resmi Gazete.

Resmi Gazete, (2009), “Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında 5449 Sayılı Kanunda değişiklik”, 2009: 5917/37.

Riedel, J., Untiedt, G. (2001), EU- Osterweiterung und deutsche Grenzregionen. Strukturpolitik und Raumplanung in den Regionen an der mitteleuropäischen EU-Aussengrenze zur Vorbereitung auf die EU-Osterweiterung. Ifo Studien, 28/II Dresden.

Schmitz, H. (1999), “Global Competition and Local Cooperation: Success and Failure in the Sinos Valley, Brazil”, World Development, Vol. 27, No. 9, p.1627–1650.

Soyak, A. (2005), Ertelenen 9. Kalkınma Planı ve Türkiye’de Planlamanın Geleceği Üzerine Bir Not, Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı. 136, s. 3-4.

Stoker, G. (1998), “Governance As A Theory: Five Propositions” International Social Science Journal, Vol. 155, p:17-28.

Stöhr, Walter B. (2001), “Subsidiarity: A Key Concept For Regional Development Policy”, New Regional Development Paradigms Vol. 3, Westport, CT, Greenwood PublishingGroup, USA, (3), 35-51.

Szirmai, A. (2005), “The Dynamics of Socio-Economic Development: An Introduction” Cambridge University Press, U.K.0521817633, p: 1-10. http://www.cambridge.org/servlet/file/item_9780521817639, Er.Tar: 29. 01. 2010

Tekeli, İ. (1996), “Yönetim Kavramı Yanısıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine”, Sosyal Demokrat Değişim, 3:45-54.

Tomaney, J., Ward N. (2000), England and New Regionalism, Regional Studies, V.34, N.5, UK, s:471-478. Akt: Dr. Mürteza Hasanoglu, Ziya Aliyev,

“Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 60.

Todtling, F., Sedlacek, S. (1997), Regional Economic Transformation and Innovation System Styria. European Planning Studies, 5(1) , pp. 43-63.

Tucker, D. (2000) “Bright future for regional development Agencies”, Public Eye, November, p:34,

Türk, İ. (1970), İktisadi Planlama Prensipleri, Emel Matbaası, Ankara, s:55.

Ünsal, F., (2002), “Avrupa Birliği’ne Katılma Sürecinde Bölgeselleşme ve Bölge Planlamada Yenilikçi Araçlar”, 10. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 17-18 Ekim, s. 61-68.

Wood, E., (1998). The Greather London Authority Bill: A Mayor and Assembly for London, House of Commons Library Research Paper, No. 115, s. 39.

Yılmaz, S., Dericioğlu, T., Elliott, I.A., Özden, M.S. (2007). “Kalkınma Birliklerinden Kalkınma Ajanlarına Yönelirken”, 12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 25-26 Ekim, s. 157-163.

<**http1**> www.tepav.org.tr. Erişim Tarihi: 15.08. 2010.

<**http2**> www.eurada.org/report1999 Erişim Tarihi: 10.07.2010.

<**http3**> www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=886 Erişim Tarihi: 13. 07. 2010.